

haz.] Muallim M. Cevdet'in Hayatı, Eserleri ve Kütüphanesi, İstanbul 1937, s. 564-567); "Büyük Türk Şairi Yunus Emre Kimdir?" (Cumhuriyet, 2 Şubat 1940, buradan naklen Ün Isparta Halkevi Mecmuası, sayı 71-72 [1940] s. 991-993); "Şeyh Bedredin" (Tarih Dünyası, sy. 18 [1950], s. 751-753; sy. 19 [1951], s. 800-802; sy. 20 [1951], s. 841-843, 873; sy. 22 [1951], s. 933-934, 954; sy. 24 [1951], s. 1025, 1030).

BİBLİYOGRAFYA :

"Kitapçı Raif Yelkenci Hocamızdan", Süleymaniye Ktp., A. Süheyl Ünver Arşivi, Defter nr. 286; "Kitapçı Raifname", Defter nr. 999; Özege, Katalog, V, 2009; Ahmet Güner Sayar, *Sahhaf Raif Yelkenci*, İstanbul 2012; Sevim Nariç, "Raif Yelkenci ile Röportaj", TY, sy. 319 (1960), s. 180-182; Reşat E. Koçu, "Raif Yelkenci", *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, XXIII/4, Ankara 1974, s. 255-256 (bu yazı önce *Tercüman*'da [İstanbul 27.10.1974], daha sonra TFA, XVII/329'da [1976], s. 7839 yayımlanmıştır); Vecdi Yarman, "Kaybetmiş Bir Yazma ve Kitap Dostu: Raif Yelkenci (1894-1974)", TFA, XVII/329 (1976), s. 7838; Affif Yesari, "Sahaflar Çarşısı", *Müteferrika*, sy. 1, İstanbul 1993, s. 123-125 (bu yazı önce *Resimli Hayat*, sy. 32'de [İstanbul 1954] yayımlanmıştır); H. Necdet İşli, "Sahaflara Dair: I", a.e., sy. 2 (1994), s. 173-177; Haluk Güneylü, "Sahaflar Çarşısı ve Hatıralar", a.e., sy. 5 (1995), s. 126-128.



TURGUT KUT

YEMÂME (اليمامة)

Suudi Arabistan'da tarihi bir bölge, günümüzde bir yerleşim merkezi.

Arap yarımadasının ortasında bulunan Yemâme'nin yarımada'yı oluşturan müstakil bölgelerinden birini ya da Hicaz, Necid veya Arûz bölgesinin bir parçasını teşkil ettiğine dair farklı görüşler ileri sürülmüştür. Genellikle Yemâme'nin Bahreyn bölgesiyle birlikte Arûz'u meydana getirdiği kabul edilir. Yâkût el-Hamevî, Yemâme'nin Necid bölgesinin bir parçası, merkezinin de Hicaz olduğunu söyler (*Mu'cemü'l-büldân*, V, 442). İbn Havkal (*Şüretü'l-arz*, s. 19) Yemâme'yi Hicaz'a dahil eder; Ebü'l-Fidâ ise hem Hicaz'a (*Takvimü'l-büldân*, s. 96) hem Arûz'a (a.g.e., s. 79) ait gösterir ve Arûz'u doğru sayar. Bekrî, Yemâme'yi Arap yarımadasını teşkil eden dört bölgeden biri (diğerleri Mekke, Medine, Yemen) kabul eder (*el-Mesâlik*, I, 144). Yemâme'yi Hicaz'a dahil eden İmam Şâfiî ve diğer bazı fıkıh âlimleri gayri müslimlerin Yemâme'de ikamet edemeyeceklerini ileri sürer. Öte yandan Necid'in Yemâme'nin bir parçası veya Yemâme'nin Irak'ın güneyi ile Yemen'in kuzey kısmı arasındaki bölgenin adı olduğunu söyle-

yenler de vardır (Abdullah al-Askar, s. 7-9). Yemâme'ye eskiden Cev, Irz veya Karve denildiği, Yemen Himyerî Hükümdarı Hassân b. Es'ad'ın (420-425) bölgeyi ele geçirip merkezi olan şehri tahrip ettikten sonra Zerkâülyemâme adıyla tanınan bölgenin hâkimi Melike Yemâme bint Sehm b. Tasm'a izâfette şehre Yemâme ismini verdiği nakledilir.

Himyerîler'den önce Yemâme'de Arabî bâidenin önemli kollarından Tasm ve Cedîs yaşıyordu. Hassân b. Es'ad bölgeyi zaptettikten sonra buraya, Ubeyd b. Sa'lebe liderliğinde Adnânîler'den Bekir b. Vâil'in önemli bir kolu olan Benî Hanife yerleşmiş, Tasm ve Cedîs dönemlerinden kalma birçok görkemli tarihî binanın yer aldığı Hacr'i (Hacrülyemâme) merkez edinmiştir. Bölge V. yüzyılın sonlarında Himyerîler'e bağlı olarak kurulan Kindelîler'in hâkimiyetine girdi. İslâm döneminde burada Benî Hanife'nin yanı sıra Temîm, Bekir b. Vâil'in diğer bazı kolları, İcl, Şeybân, Bâhile, Kilâb b. Rebîa, Kâ'b b. Rebîa ve Aneze gibi kabileler yaşamaktaydı. Verimli vadilerin bulunduğu Yemâme buğday, arpa, hurma ve suları ile meşhurdur. Su kaynaklarının zenginliği ziraatın gelişmesini sağlamış ve bu durum günümüze kadar devam etmiştir. Irak, Hicaz ve Yemen'i birbirine bağlayan ticaret yolları üzerinde yer alan bölge ticarî bakımdan da önemliydi.

Hz. Peygamber, hicretten önce Yemâme'den Mekke'ye gelen Benî Hanife mensuplarını İslâm'a davet ettiyse de onlar bunu kabul etmedi. Resûl-i Ekrem, 7. yılın Muharrem ayında (Mayıs 628) yolladığı İslâm'a davet mektuplarından birini de Selîm b. Amr el-Âmirî ile Benî Hanife'nin reisi Hevze el-Hanefî'ye gönderdi. Hevze elçiyi iyi karşılamakla birlikte Müslümanlığı benimsemedi. Benî Hanife'den Sümâme b. Üsâl, Muhammed b. Mesleme kumandasındaki Kuratâ Seriyyesi'nde yakalanıp Medine'ye götürüldü ve bir süre sonra İslâmiyet'i kabul ederek önemli hizmetlerde bulundu. Sümâme, Yemâme'ye döndükten sonra müşriklerin buradan Mekke'ye hububat ve yiyecek sevkiyatını engelledi; ancak Kureys'in Resûl-i Ekrem nezdindeki girişimleri sonucu sevkiyat yeniden başladı. Hacr valiliğine tayin edilen Sümâme, Hevze el-Hanefî'nin ölümünün (8/630) ardından Yemâme hâkimi oldu. 10 (631) yılında Sülmâ b. Hanzale başkanlığındaki Benî Hanife heyeti Medine'ye giderek Resûlullah ile görüştü ve ardından müslüman oldu. Hz. Peygamber'in sağlığında Medine'ye gelip onunla görüşen ve daha sonra peygamberlik iddiasında bulunan Müsey-

limetülkezzâb da Yemâmeli olup Hevze'den sonra Benî Hanife'nin reisliğini üstlenmişti. Onun peygamberlik iddiasına karşı Resûl-i Ekrem'in kendisine elçi olarak yolladığı Habîb b. Zeyd el-Ensârî, Müseylime tarafından şehid edildi. Müseylime Hacr'i işgal edince Sümâme b. Üsâl, Halife Ebû Bekir'den yardım istedi. Ebû Bekir'in İkrime b. Ebû Cehil ve Şürahbîl b. Hasene kumandasında Yemâme'ye gönderdiği askerlerin Müseylime karşısında yenilgiye uğraması üzerine bölgeye Hâlid b. Velîd kumandasında yeni kuvvetler sevk edildi. Hâlid b. Velîd, Yemâme'de Akribâ mevkiinde Müseylime ile yaptığı savaşta onu mağlûp ederek ortadan kaldırdı (12/633). Bu savaşta yetmiş muhacir, yetmiş ensardan olmak üzere 600'den fazla (700, 1200 veya 1700) şehid verilmiştir.

Emevîler döneminde Yemâme'de Hâricîlik yayıldı. Hâricîler'in başlıca kollarından biri olan Necedât fırkasının lideri Necde b. Âmir 61 (680) yılında isyan edince Yemâme, Necedât (Necdiyye) Hâricîleri'nin hâkimiyeti altına girdi. Emevî yönetimine ve bir ara taraftarı olduğu Abdullah b. Zübeyr'e karşı mücadele eden Necde b. Âmir, yarımcılarından Bahreyn Valisi Ebû Fûdeyk'in planladığı bir suikast neticesinde Hacr'de katledildi (72/691 [?]). II. Velîd'in öldürülmesinden (126/744) sonra Benî Hanife'den Mühayr b. Sülmâ, Yemâme Valisi Ali b. Muhâcir b. Abdullah el-Berezî'nin yanına geldi ve ondan görevi bırakıp bölgeyi terketmesini ya da sarayından dışarı çıkmamasını istedi. Valinin karşı çıkması üzerine iki taraf arasında çok sayıda kişinin öldüğü çatışma meydana geldi. Mağlûp olan Ali b. Muhâcir savaşın sağ kurtulmayı başardı ve Medine'ye kaçtı. Abbâsîler döneminde III. (IX.) yüzyılın ortalarından itibaren Yemâme, Hz. Ali'nin soyundan gelen Muhammed b. Yûsuf el-Ühaydır'ın hâkimiyetine girdi. Onun Hıdrime'yi merkez edinmesiyle Hacr'in önemi gittikçe azaldıysa da Riyad şehrinin burada kurulmasına kadar varlığını sürdürdü. Ühaydırîler'in hâkimiyeti döneminde bölgede yaşayan bazı Arap kabileleri Mısır'a ve diğer yerlere göç etmek zorunda kaldı. IV. (X.) yüzyılda Yemâme Karmatîler'in eline geçti.

V. (XI.) yüzyılda Yemâme'yi ziyaret eden Nâsır-ı Hüsrev burada çok sağlam eski bir kalenin, her türlü esnafın bulunduğu bir çarşının ve güzel bir caminin varlığından, bölgenin uzun süreden beri Hz. Ali'nin soyundan gelen emîrlere tarafından yönetildiğinden, emîrlerin askerî bakımdan güçlü olduklarından, bölgede Zeydiyye mezhebinin hâkimiyetinden, ayrıca yer altı su-

YEMÂME

ları, verimli hurma ağaçları ve bahçelerinden söz eder (*Sefernâme*, s. 127). 732'de (1332) Yemâme'ye gelen İbn Battûta da suları ve bahçeleriyle tanınan bir yerleşim yeri olan Hacr'in Yemâme'nin merkezi olduğunu, halkın çoğunluğunun öteden beri burada oturan Benî Hanife'ye mensup bulunduğunu kaydeder (*er-Rihle*, II, 153). XVII. yüzyılda eski Hacr şehrinin kalıntıları üzerine Riyad kuruldu, burası giderek önemli bir yerleşim merkezi haline geldi. XVIII. yüzyılın sonlarında Yemâme'de Vehhâbilik yayıldı ve bölge Suûdî hânedanının hâkimiyetine girdi. Yemâme, doğudan gelen hac kabilelerinin Necid bölgesinden geçerken kullandıkları yol üzerindeydi. Buraya uğrayan hac kabileleri, Yemâme (Ak-rabâ) savaşında şehid düşen Hz. Ömer'in kardeşi Zeyd'in XVIII. yüzyılın ortalarına kadar ayakta duran türbesini ziyaret ederdi. XIX. yüzyılda Yemâme, IV. (X.) yüzyılda az nüfusa sahip olan küçük Harc bölgesinin 6000 nüfuslu bir kasabası durumundaydı. Günümüzde Riyad bölgesinin Harc muhafazasına bağlı bir yerleşim birimi olup Riyad'ın 70 km. güneydoğusunda Riyad-Zehrân tren yolu üzerindedir. 1980'de yaklaşık 50.000 olan nüfusu 2009 yılında 70.000 civarında tahmin edilmektedir. H. F. Wüstenfeld *Bahreïn und Jemama* adıyla bir eser kaleme almıştır (Göttingen 1874).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hişâm, *es-Sire*², IV, 576-577; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 273, 316-317; Belâzürî, *Fütûh* (Fayda), s. 125-136, 145; İbnü'l-Fakih, *Muhtasarı Kitâbi'l-Büldân* (nşr. M. J. de Goeje), Leiden 1967, s. 27-30; İbn Hurdâzbihi, *el-Mesâlik ve'l-memâlik*, s. 151, 191, 193; Hemdânî, *Şifâtü Cezireti'l-'Arab* (nşr. Muhammed b. Ali el-Ekva' el-Hivâlî), Riyad 1397/1977, s. 280, 284, 297, 299; İbn Hakkal, *Şüretü'l-arz*, s. 19; Nâsır-ı Hüsvrev, *Sefernâme* (trc. Abdülvehhab Tarzî), İstanbul 1994, s. 127; Bekrî, *el-Mesâlik*, I, 144; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân* (Cündî), II, 256-257; V, 442, 505-510; Zeke-riyyâ b. Muhammed el-Kazvîni, *Âşârü'l-bilâd*, Beyrut, ts. (Dâru Sâdır), s. 131; Ebü'l-Fidâ, *Takvîmü'l-büldân* (nşr. J. T. Reinaud – M. G. de Slane), Paris 1840 → (ed. Fuat Sezgin), Frankfurt 1992, s. 79, 80, 96-97; İbn Battûta, *er-Rihle* (nşr. Abdülhâdî et-Tâzî), Rabat 1417/1997, II, 153; Fîrûzâbâdî, *el-Megânimü'l-mütâbe fi me'âlimi Tâbe* (nşr. Hamed el-Câsir), Riyad 1389/1969, s. 102; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'şâ*, IV, 244; V, 55-58; Hamed el-Câsir, *Medinetü'r-Riyâd*, Riyad 1966, s. 50-60; Hüseyin Halef eş-Şeyh Haz'al, *Hayâtü'l-Şeyh Muhammed b. 'Abdüvehhâb*, Beyrut 1968, s. 25-46; Cevâdî Ali, *el-Mufaşşal*, bk. İndeks; W. M. Watt, *Muhammad at Medina*, Oxford 1977, s. 134-136; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 444-446, 584; II, 758; a.mlf., *el-Veşâ'iku's-siyâsiyye*, Beyrut 1403/1983, s. 156-159; Hussein Hamza Bindagî, *Atlas of Saudi Arabia*, Oxford 1980, s. 3, 49; Sâlih b. Süleyman en-Nâsir el-Veşmî, *Vilâyetü'l-Yemâme: Dirâse fi'l-hayâti'l-iktisâdiyye*

ve'l-ictimâ'iyye hattâ nihâyeti'l-karni's-sâlisi'l-hicri, Riyad 1412; *The Byzantine and Early Islamic Near East* (ed. G. R. D. King – A. Cameron), New Jersey 1994, II, 206-209; Abdullah al-Askar, *al-Yamama in the Early Islamic Era*, Riyadh 2001; J. Zarins v.dğr., "Preliminary Report on the Archeological Survey of the Riyadh Area", *Atlat*, VI, Riyad 1402/1982, s. 34; Adolf Grohmann – [Hakkı Dursun Yıldız], "Yemâme", *İA*, XIII, 370-371; G. R. Smith, "al-Yamama", *El²* (İng.), XI, 269; M. Ali Kapar, "Hanife (Benî Hanife)", *DİA*, XVI, 42; Ahmet Önkâl, "Müseylimetülkezzâb", a.e., XXXII, 90-91.



MUSTAFA L. BİLGE

YEMÂNİYYE

(اليمانية)

Allah'ın insan sûretinde olduğunu, yüzü dışında her organını yok olacağımlı ileri süren ve kıyameti inkâr eden Yemân b. Rebâb ile Muhammed b. Yemân el-Küfî'nin görüşlerini benimseyen aşırı iki Şii fırkası (bk. GÂLİYYE).

YEMEN

(اليمن)

Arap yarımadasının güneybatısında ülke.

I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA

II. TARİH

III. KÜLTÜR ve MEDENİYET

Kızıldeniz'e ve Hint Okyanusu'nun Aden körfezine kıyası olan Yemen kuzeyden Suudi Arabistan, doğudan Uman ile komşudur. Bâbülmendep Boğazı ile Afrika kıtasından ayrılır. Resmî adı el-Cumhûriyyetü'l-Yemeniyye, yüzölçümü 536.869 km², nüfusu 24.200.000 (2012), başşehri San'a (2.300.000), diğer önemli şehirleri Aden (738.000), Taiz (592.000), Hudeyde (495.000), İb (330.000) ve Mükellâ'dır (222.000).

I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA

Yemen, yapısal olarak sert bir temel üzerine oturmuş olmakla beraber tektonik hareketler bakımından tamamen sakin bir bölge değildir. Eski temel arazi yer yer yüzeyde de görülür, ancak çoğu kesimde yaşça daha yeni tabakalarla örtülüdür. Bu örtü arazisi genelde ikinci ve üçüncü zaman tortulları ile (rûsûbî kayalar) eski ve yeni lavlardan oluşur. Batıdaki yüksek kesimlerde San'a ve Taiz arasında riyolit, andezit, trakit, ignimbirit ve bazaltlardan meydana gelen volkanik örtünün kalınlığı 500 m. ile 3000 m. arasında deği-

şir. Volkanik püskürmeler Yemen adalarında günümüzde de aralıklarla etkisini sürdürmektedir. Yemen doğal özellikleri bakımından kıyılardan iç kesimlere doğru sıralanan birbirinden farklı bölgelere ayrılır. Bunlar Kızıldeniz kıyısında Tihâme adı verilen kıyı ovası, Aden körfezi kıyısındaki dar kıyı ovası, bunun gerisinde yer alan platolar, merkezî dağlık sahalarda, kuzeydoğudaki çöl sahası ve adalardır. Tihâme, batıda Kızıldeniz kıyısı boyunca kuzey-güney yönünde genişliği 8-65 km. arasında değişen ve yer yer kıyı kumulları ile kesintiye uğrayan yarı çöl özelliğinde düzlüklerden meydana gelir. Sıcak, kurak, fakat bağıl nemi yüksek olan bu kesimde liman şehri Hudeyde yer alır. Aden'den doğuya doğru küçük balıkçı yerleşmeleri ve Mükellâ'nın bulunduğu Aden körfezi kıyısı az verimli bir ova görünümündedir. Kıyı ovasının gerisinde yükselen Yemen platosu (500-1200 m.) özellikle batı kesiminde engebeli bir görünüm arzeder ve Kızıldeniz'e doğru yönelen akarsuların vadileri tarafından yer yer derin biçimde yarılr. Doğuda Uman sınırına doğru Hadramut bölgesinde eski temel üzerinde yayılan lav örtüsünün maskeleyiği plato sahalarını, Hint Okyanusu'na ulaşan periyodik akışlı akarsular derin vadilerle parçalara ayırır. Yemen'in merkezî dağlık alanlarının batısında ülkenin en yüksek dağı olan Hadûr Şuayb (3750 m.) bulunur (bk. HADÛR). Bu kesimde kademeli şekilde alçalan yamaçlar, vadi tabanları tarım ve yerleşmeye en uygun yerlerdir. Nitekim volkanik arazinin geniş yer kapladığı Taiz ve İb çevreleri tarım ürünlerinin çeşitliliğinin arttığı alanlardır. Merkezî dağlık kütleinin doğu kesiminde dünyanın en yüksek rakımlı başşehirlerinden olan San'a (2200 m.) bulunur. San'a çevresi nisbeten daha az yağış alır ve ülkede su kıtlığının en fazla hissedildiği yerler ara-

Yemen

